

گونه‌های پس‌انداز و پیامدهای توسعه‌ای آن در میان زنان شهر تهران

ولی‌اله رستمعلی‌زاده^{۱*}، فریبا پروینیان^۲

چکیده

هدف اصلی این تحقیق، گونه‌شناسی پس‌انداز زنان و پیامدهای آن بین زنان شهر تهران است. رویکرد روش‌شناسی این مقاله کیفی بوده و با توجه به اهداف پژوهش، با استفاده از مصاحبه به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده است. در این مطالعه، از ۴۰ مشارکت‌کننده زن به منظور جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. داده‌های جمع‌آوری شده با روش تحلیل مضمون، تحلیل شده‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که انواع پس‌انداز زنان شامل پس‌انداز معکوس، کم‌مصرف کردن، مدیریت مصرف/ مصرف تدریجی، پس‌انداز تدریجی، به تعویق انداختن مصرف، تبدیل پس‌انداز به سرمایه و سرمایه‌گذاری‌های هدفمند بوده است. عوامل گرایش زنان به پس‌انداز، دستیابی به قدرت تصمیم‌گیری و روی پای خود ایستادن، احساس نیاز به ارتقای جایگاه خود در خانواده و اجتماع، کسب وجهه اجتماعی، انگیزه پیشرفت، احساس نیاز به استقلال (مالی)، نیاز به احترام و تأیید شدن و احساس امنیت بوده است و پیامدهای پس‌انداز نیز بسط مشارکت زنان در خانواده و اجتماع، کسب جایگاه در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی، کسب وجهه اجتماعی، افزایش اعتماد به نفس، استقلال مالی زنان، رضایت‌مندی از زندگی، امنیت روانی، پیشرفت و رفاه خانواده، گسترش روابط و تعامل اجتماعی، حل مشکلات خانواده و در نهایت برنامه‌ریزی عقلانی و افزایش فرهنگ صرفه‌جویی بوده است.

کلیدواژگان

پس‌انداز، پیامدهای پس‌انداز، شهر تهران، گونه‌های پس‌انداز زنان، مصرف پس‌انداز.

۱. استادیار جامعه‌شناسی توسعه مؤسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور (نویسنده مسئول)
v.rostamalizadeh@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری مطالعات زنان، گرایش حقوق زن در اسلام دانشگاه ادیان و مذاهب قم
parvinian@org.ikiu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۴/۲۹، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۲

مقدمه و طرح مسئله

بخش بزرگ و مهمی از زندگی انسان را فعالیت‌های اقتصادی تشکیل می‌دهد. اکثر سازمان‌ها و مؤسسات و محیط‌ها جنبه اقتصادی دارند و بخش درخور توجهی از فرهنگ هر جامعه نیز خرده‌فرهنگ اقتصادی آن است که نگرش‌ها و ارزش‌ها و شیوه‌های عمل اقتصادی او را تعریف و چارچوب آن را مشخص می‌کند. یکی از ابعاد عمل اقتصادی اشخاص در اجتماع، نحوه مصرف کردن یا مصرف نکردن درآمد و زمان و موضوع آن است. پس‌انداز کردن، که تأخیر در مصرف یا ترک مصرف قسمتی از درآمد است، زیرمجموعه همین بعد است و از منظرهای گوناگون اهمیت دارد [۷]. آدام اسمیت بر این باور بود که نخستین علت انباشت سرمایه پس‌انداز است نه تولید. درست است که صنعت آنچه را که با صرفه‌جویی انباشت می‌شود می‌آفریند، هر اندازه هم که صنعت بیافریند، اگر صرفه‌جویی، پس‌انداز و انباشت نباشد، سرمایه هرگز بزرگ‌تر نخواهد شد. نتیجه آنکه پس‌اندازکنندگان با جبران عادت‌های اسراف‌کاران، از زوال اقتصادی جلوگیری می‌کنند [۴، ص ۲۳۴]. بنابراین، پیش‌نیاز تراکم سرمایه و بهره‌وری ابداعات و اختراعات، تمایل جامعه به پس‌انداز کردن است [۴، ص ۲۳۶]. در واقع، پس‌انداز است که سرمایه لازم را برای توسعه اقتصادی و اجتماعی جامعه فراهم می‌کند.

پس‌انداز در لغت یعنی پولی که از صرفه‌جویی در هزینه‌ها به دست می‌آید [۵، ص ۶۴] و به معنای مازاد درآمد نسبت به هزینه است [۱۴، ص ۱۷۸]. شومپیتر پس‌انداز را جهت مصرف آینده یا انجام دادن سرمایه‌گذاری تعریف می‌کند [۴، ص ۲۳۶]. در واقع پس‌انداز یک جنبه مثبت فوق‌العاده از پول است. در این خاصیت پول، ویژگی عظیمی نهفته است. می‌توان پول را پس‌انداز کرد تا کالاهای مهم‌تری تهیه کرد و بدین ترتیب پول پس‌انداز شده دارای فرد را انباشته می‌کند. می‌توان پول را پس‌انداز کرد تا سرانجام روزی برسد که فرد احتیاجی به کار کردن نداشته باشد. سپس می‌توان با پول پس‌انداز شده زندگی کرد. پول پس‌انداز شده برای فرد آزادی به همراه می‌آورد و او را از کمک‌های اجتماعی در دوران کهولت بی‌نیاز می‌کند. همچنین می‌توان پول را سرمایه‌گذاری کرد تا پول برای فرد کار کند. این‌ها توانایی‌های بالقوه پول است که نه تنها شاخه‌های متعدد اقتصادی مانند سیستم‌های بانکی، بلکه یک سیستم اجتماعی کامل را پدید آورده است [۱۲، ص ۶۷-۷۷].

پس‌انداز کردن و کارکردهای مترتب بر آن مقوله‌ای است که از ساخت فرهنگی و اقتصادی هر جامعه متأثر است. هر جامعه‌ای فرهنگ خاص خود را دارد و بر این اساس می‌توان گفت جهت‌گیری‌های اقتصادی از فرهنگ و سنت جامعه ناشی می‌شود و علاوه بر این از ضرورت‌هایی که در جامعه وجود دارد. همچنین افراد مختلف در گروه‌های مختلف اجتماعی برداشت‌های متفاوتی از مفاهیم اقتصادی چون ثروت، فقر، پس‌انداز و... دارند؛ مثلاً افراد طبقه متوسط تمایل دارند ثروت و فقر را با ویژگی‌های فردی توضیح دهند، در حالی که افراد طبقات پایین تقدیرگرا

هستند و علل ثروت و فقر را به سرنوشت نسبت می‌دهند [۱، ص ۱۵۸]. یا می‌توان به متغیرهای جنسیت‌محور به‌مثابه یکی از متغیرهای فرهنگی و اجتماعی اشاره کرد که کنش‌های متفاوت در این نقش و پایگاه‌ها هویت متفاوتی را بر حاملان آن‌ها منتسب می‌کند. در اینجا زنان یکی از گروه‌هایی هستند که به رفتارها و نگرش‌های اقتصادی‌شان توجه چندانی نمی‌شود. زنان در بیان اینکه چقدر درآمد دارند، چه مقدار پول نیاز دارند و چقدر پول خرج یا پس‌انداز می‌کنند مشکل دارند [۱، ص ۱۵۹]. پس علاوه بر اینکه کنش اقتصادی یا کنش پس‌اندازی زنان می‌تواند برگرفته از فرهنگ یا سنت‌های جامعه یا ضرورت‌های تحمیلی جامعه باشد، از نقش‌های جنسیتی آن‌ها نیز متأثر است. با این تفاسیر، می‌توان از متغیرهای متعددی در جهت‌دهی به انواع پس‌انداز کردن، کارکردها و پیامدهای آن در میان زنان نام برد. بنابراین، این تحقیق در پی پاسخگویی به این سؤالات است: انواع مختلف پس‌انداز زنان چیست، آن‌ها پس‌انداز خود را چگونه مصرف می‌کنند و یا به چه مواردی اختصاص می‌دهند. چه عواملی زنان را به سمت پس‌انداز کردن سوق می‌دهند و درنهایت پیامدها و تأثیرات پس‌انداز برای زنان چیست؟

چارچوب مفهومی و پیشینه تحقیق

چنان‌که گفتیم، پس‌انداز برگرفته از مازاد درآمدها و پول است و درواقع پس‌انداز یک جنبه مثبت فوق‌العاده از پول است. درواقع «پس‌انداز بخشی از درآمدهای افراد است که خرج نشده است» [۱۱، ص ۳]. بنابراین خودداری از مصرف و خرج‌نکردن تمام درآمد [۱۱] بیانگر پس‌انداز است. درواقع، یک ارتباط نزدیک میان پس‌انداز و مصرف برقرار است. بنابراین، نگرش به پول، نگرش به پس‌انداز را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اینکه پول در یک جامعه چه امکان‌هایی می‌تواند فراهم کند، بر رفتار پس‌اندازی افراد آن جامعه تأثیر مستقیم دارد.

پول مبحثی است که همواره مورد توجه جامعه‌شناسی بوده است، اما هیچ‌گاه به‌طور ویژه به آن پرداخته نشده است. نظریه‌پردازان کلاسیک جامعه‌شناسی همچون وبر، زیمل و مارکس با مشاهده انقلاب صنعتی و توسعه سریع بازارها، مجذوب پول، به‌مثابه یکی از عوامل تغییر اجتماعی، شدند. سپس رشته‌ی علاقه جامعه‌شناسی به پول به دست پارسونز افتاد (۱۹۶۷) و به‌تازگی از سوی جامعه‌شناسانی نظیر بیکر (۱۹۸۷)، کلمن (۱۹۹۰) و زلیزر^۱ (۱۹۸۹) دوباره احیا شده است [۳، ص ۳۱]. موضع جامعه‌شناسانه، پول را به‌عنوان متغیری مستقل، نظیر عاملی برای تغییر اجتماعی، یا متغیری وابسته، نظیر یکی از پیامدهای ارتباطات اجتماعی یا معانی فرهنگی می‌داند [۳، ص ۳۲].

جامعه‌شناسان کلاسیک، همچون وبر، زیمل و مارکس، تمایل داشتند که به پول به‌مثابه یکی از عوامل تغییر اجتماعی بنگرند [۳، ص ۳۳]. اما جامعه‌شناسان معاصر این معادله را معکوس کردند. برای نمونه و در سطح خرد، زلیزر (۱۹۸۹) نشان داد که نقش‌های جنسی غالب و تقسیم نامتناسب قدرت در خانواده (متغیرهای مستقل) بر چگونگی تعریف و استفاده از پول خانگی تأثیر می‌گذارند (متغیر وابسته) [۳، ص ۳۳]. پس تعریف و استفاده از پول، با عنایت به نقش‌های جنسیتی و تقسیم قدرت در خانواده، متفاوت می‌شود و پول به یک متغیر وابسته تبدیل می‌شود.

بین جامعه‌شناسان معاصری که مطالعاتی درباره پول داشته‌اند، زلیزر جایگاهی خاص دارد. او معتقد است اگرچه جامعه‌شناسان کلاسیک در بررسی جامعه‌شناختی پول به توفیقاتی دست یافته‌اند، در توجه به معنای اجتماعی و در حال تغییر پول و همچنین کیفیت و تکثر آن، توفیق چندانی به دست نیاورده‌اند. او رویکرد سنتی جامعه‌شناسی به پول را، که با عنوان رویکرد فایده‌گرایانه^۱ از آن یاد می‌کند، تقلیل‌گرایانه می‌داند و ضمن انتقاد از آن، می‌کوشد با ارائه تحلیل‌های تاریخی و نظری، رهیافت خود را، که از آن با عنوان رهیافت «پول‌های خاص»^۲ نام می‌برد، جایگزین رهیافت سنتی کند [۶، ص ۳۲۷-۳۲۸]. زلیزر [۱۷] برای نشان دادن اینکه چگونه فرهنگ پول مدرن را تعریف و تجوید می‌کند، مفهوم پول‌های خاص را مطرح می‌کند. زلیزر در رهیافت پول‌های خاص، ضمن پذیرش کارکردهای اقتصادی پول، معتقد است پول خارج از حوزه اقتصاد نیز حضور دارد و عمیقاً تحت تأثیر ساختارهای اجتماعی و فرهنگی قرار دارد. او می‌گوید برخلاف دیدگاه جامعه‌شناسان کلاسیک و بسیاری از معاصران، فقط پول نیست که به ساختارها و رفتارهای اجتماعی شکل می‌بخشد و بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد، بلکه خود پول نیز در نتیجه تعامل با این ساختارها دچار دگرگونی می‌شود [۶، ص ۳۲۷-۳۲۸].

از نظر زلیزر، پول‌های خاص پول‌هایی‌اند که به لحاظ راه‌های کسب‌شدن، مقدار، راه‌های خرج‌شدن و معنا با سایر پول‌ها متفاوت‌اند. از مثال‌های بارز چنین پول‌هایی در فرهنگ جامعه ایران می‌توان به صدقه، ذکات، نفقه، خرجی زنان، یا پول توجیبی فرزندان اشاره کرد. زلیزر در این باره می‌نویسد: «خرجی زن خانه‌دار با حقوق یا دستمزد متفاوت است، یا یک برگه بخت‌آزمایی با یک چک معمولی متفاوت است. همچنین بین پولی که به‌عنوان دیه از یک تصادف به دست آمده و پول حق‌تألیف یک کتاب تفاوت وجود دارد» [۶، ص ۳۲۸]. وی موضوعی را که در باب پول مدرن مطرح می‌کند در همه زمینه‌های اجتماعی به کار می‌آید: عوامل فرااقتصادی به گونه‌ای نظام‌مند و سیستماتیک بر موارد ذیل تأثیر می‌گذارند و آن را شکل می‌دهند:

1. utilitarian approach
2. special monies approach

۱. کاربردهای پول، مثلاً کنار گذاشتن پولی برای موارد خاص؛ ۲. استفاده‌کنندگان از پول، تفکیک افراد مختلف برای سروکار داشتن با پول‌های خاص؛ ۳. نظام تخصیص هر پول ویژه؛ ۴. کنترل پول‌های متفاوت؛ ۵. منابع پول، پیوند دادن منابع متفاوت به کاربردهای متفاوت [۳]، ص ۳۴]. این عوامل فرااقتصادی به‌وضوح خود را در زمینه خانواده می‌نمایانند؛ عرصه اجتماعی‌ای که به گونه‌ای بسیار گسترده از دیدگاه فرهنگی مورد مطالعه قرار گرفته است. مثلاً وقتی جوانان و نوجوانان در خارج از خانه پولی تحصیل می‌کنند، آن را برای خود خرج می‌کنند و به‌ندرت در هزینه‌های خانه سهیم می‌شوند [۳]، ص ۳۴].

اگر بخواهیم فرضیه‌های بنیادین دو رهیافت مورد توجه زلیزر یعنی فایده‌گرایانه و پول‌های خاص را مقایسه کنیم، باید بگوییم که از نظر جامعه‌شناسان وابسته به رهیافت فایده‌گرایانه، که ظاهراً زلیزر بیشتر جامعه‌شناسان کلاسیک و حتی معاصر را در این دسته قرار می‌دهد، فقط یک نوع پول وجود دارد و آن پول بازار^۱ است؛ منظور همان پولی است که در تجارت و خرید و فروش دست‌به‌دست می‌شود. این پول انتزاعی، غیر شخصی، خنثی، جنسیت‌زدایی‌شده، کمی، عقلانی و شیء‌واره شده تلقی می‌شود. همچنین، در این رهیافت، پول متغیر مستقلاً تصویر شده است که سایر پدیده‌ها را تحت‌تأثیر خود قرار می‌دهد [۶]، ص ۳۲۸]. در مقابل، در رهیافت پول‌های خاص، فقط شکل پول مدرن پول بازار نیست. بلکه تنوعی از انواع پول‌ها وجود دارند که هر یک از آن‌ها ویژگی‌های منحصربه‌فرد خود را دارد. در واقع، این رهیافت برای پول‌های مدرن علاوه بر کمیت، کیفیت نیز متصور می‌شود؛ مثلاً پول خانگی زنان متأهل، منابع، مقدار، راه‌های خرج‌شدن و معنای خاص خود را دارد. زلیزر معتقد است که در برخی موارد، عوامل غیر عقلانی (نظیر ارزش‌ها و باورها) بر پول تأثیر می‌گذارند و به آن معنا می‌بخشند؛ مثلاً در یک فرهنگ ممکن است پولی حرام، آغشته به خون یا مقدس تلقی شود. بنابراین، زلیزر معتقد است پول علاوه بر تأثیرگذاری بر سایر پدیده‌ها، خود نیز تحت‌تأثیر سایر پدیده‌ها و عوامل فرهنگی و اجتماعی قرار دارد [۶]، ص ۳۲۸]. پس زلیزر کارکردهای اقتصادی پول را تأیید می‌کند، اما معتقد است که پول خارج از حوزه اقتصاد نیز حضور دارد و عمیقاً تحت‌تأثیر ساختارهای اجتماعی و فرهنگی قرار دارد. فقط پول نیست که به ساختارها و رفتارهای اجتماعی شکل می‌بخشد و بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد، بلکه خود پول نیز در نتیجه تعامل با این ساختارها دچار دگرگونی می‌شود. «زمانی که اقتصاد خانواده را در نظر بگیریم، پول خانگی (شامل پول زن، شوهر و فرزندان) مقوله خاصی از پول است. معنا، استفاده و حتی کیفیت آن توسط الزامات اقتصادی تحمیل می‌شود، اما پول خانگی توسط عقاید زندگی خانوادگی، جنسیت، روابط قدرت و طبقه اجتماعی هم شکل می‌گیرد؛ مثلاً پولی که برای زن در نظر گرفته می‌شود (صرف نظر از مقدار

آن) به طور سنتی برای خرید خاصی، مثل لباس، در نظر گرفته شده و جدا از پول 'واقعی' است که شوهر کسب می‌کند» [۱۲، ص ۸۱].

ما در اینجا معتقدیم که پول زنان معانی خاص خود را دارد و بیشتر متغیری وابسته است و کنش اقتصادی زنان برای پس‌انداز آن (پس‌انداز پول) تحت تأثیر سایر پدیده‌ها و عوامل فرهنگی و اجتماعی قرار دارد.

با رجوع به آرای وبر، یک کنش زمانی «جهت اقتصادی» دارد که طبق مفهوم ذهنی‌اش متوجه ارضای تمایلی نسبت به مطلوبیت‌ها باشد. کنش اقتصادی کاربرد مسالمت‌آمیز منابع تحت اختیار یک فرد در جهت بهره‌گیری اقتصادی است. کنش اقتصادی عقلایی نوعی کنش عقلایی است که در جهت نیل به اهداف اقتصادی بوده و عامدانه طراحی شده باشد [۱۳، ص ۱۰۳]. تعریف کنش اقتصادی باید شامل این نکته باشد که مردم عامدانه به دنبال مطلوبیت‌اند. منظور از مطلوبیت نیز استفاده از امتیازاتی است که یک فرد یا افراد متفاوت، به طور خاص یا عام، به شکل واقعی یا صوری در حال حاضر یا آینده از یک کالا یا خدمت به خصوصی بهره‌مند می‌شوند. مطلوبیت‌ها می‌توانند حاصل خدمات عوامل انسانی یا غیر انسانی باشند [۱۳، ص ۱۰۴-۱۱۱].

وبر [۱۳، ص ۵۷-۶۰] بر این عقیده است که در حیطة جهت‌گیری‌های کنش، قانونمندی‌های خاصی را می‌توان مشاهده کرد؛ یعنی اینکه انواع خاصی از کنش منطبق بر معانی نوعاً مناسب ذهنی و همچنین قابل اطلاق به اشخاص مشابه بسیار رایج است. این قانونمندی‌ها شامل آداب، مد، عرف، قانون، رسم و نفع شخصی است. بنابراین، طبق تعریف وبر کنش اقتصادی، دو دسته عوامل می‌توانند باعث کنش اقتصادی زنان در جهت پس‌انداز شوند؛ انگیزه‌های خود زنان همچون مد و نفع شخصی و انگیزه‌هایی که جامعه القا می‌کند همچون عرف، قانون و رسم. انگیزه‌های القایی جامعه عمیقاً تحت تأثیر ساختارهای اجتماعی و فرهنگی هستند [۱۷] که مرور تحقیقات داخلی تا حدودی بخشی از آن‌ها را مشخص تر می‌کند. نتایج مطالعه صدر نبوی و همکاران [۷] در تحقیقی با عنوان «بررسی جامعه‌شناختی دلایل پس‌انداز و شیوه آن نزد مردم شهر مشهد به روش رویش نظری» نشان می‌دهد که افراد معمولاً دو تا چهار «خواسته نداشته» دارند که مهم‌ترین آن‌ها خواسته‌ای بوده که رفع آن بیشترین حد از رضامندی و تثبیت و آرامش را برای مصرف‌کننده به همراه داشته است. این خواسته‌ها، با توجه به نظام ترجیحات مصرفی اشخاص، اولین‌ها محسوب می‌شوند. اگر درآمد شخص افزایش یابد، بیش از نیم آن را در گام اول پس‌انداز می‌کنند و وقتی بخواهند به مصرف اختصاص دهند، یکی از شکل‌های اصلی آن «افزایش کیفیت‌های ناپیدا» است. همچنین اگر درآمدهای شخص با کاهش روبه‌رو شود، دفاع از استانداردهای سبک مصرف، عکس‌العمل رایج بین صاحب‌شوندگان بوده است. انگیزه صاحب‌شوندگان برای پس‌انداز کردن، ایجاد احساس

توانایی و تأمین خواسته‌ها بوده است. آن‌ها این کار را از طریق ایجاد تعهد درونی و الزام بیرونی و دور از دسترس نگه داشتن پول انجام می‌دهند. بلالی و جعفری [۱] در تحقیقی با عنوان «مقایسه همسانی و ناهمسانی نگرش‌ها و رفتارهای اقتصادی زنان شاغل و غیرشاغل شهر همدان» نشان می‌دهد که زنان شاغل پول را رافع نیاز و زنان غیر شاغل آن را وسیله رفاه در نظر می‌گیرند، ولی هر دو گروه نگاه ابزاری به پول دارند. هر دو گروه برای مدیریت بهینه مصرف پول به پس‌انداز روی می‌آورند، ولی پس‌انداز گروه زنان شاغل از سر الزام اقتصادی است. همچنین، مدیریت بهینه خرید در هر دو گروه مشترک است. هر دو گروه زنان وابستگی مالی جنسیتی دارند؛ با وجود این وابستگی مالی زنان شاغل کامل نیست و از مردان فقط برای رفع نگرانی‌های ناشی از ناامنی جنسیتی اقتصادی بهره می‌گیرند. وجه غالب نگرش اقتصادی در زنان شاغل تلاش‌گرایی برای زنان غیر شاغل تقدیرگرایی است. در زنان غیر شاغل نداشتن پول به طرد اجتماعی آن‌ها منجر می‌شود.

جهانگیری و کشافی‌نیا [۶] در بررسی جامعه‌شناختی مفهوم پول برای زنان در خانواده (مطالعه موردی: زنان متأهل شهر تبریز) نشان می‌دهند که برای ۶۱٫۸ درصد از زنان مطالعه‌شده مفهوم پول خانواده‌محور، ۳۱٫۵ درصد خودمحور/ خانواده‌محور و ۶٫۷ درصد خودمحور است. بین متغیرهای میزان تحصیلات، وضعیت اشتغال، میزان درآمد، پایگاه اقتصادی و اجتماعی و الگوهای تخصیص پول در خانواده با مفهوم پول برای زنان در خانواده رابطه معناداری وجود دارد. در این تحقیق، ۷۲ درصد از زنان مطالعه‌شده به لحاظ راه‌های کسب پول خانگی کاملاً وابسته به خانواده (اغلب شوهر) هستند. همچنین نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که در واقع در بیشتر موارد (۵۷٫۳) این پول در راه مخارج جمعی خانواده از قبیل مخارج اساسی، مخارج فرزندان و... صرف می‌شود. در نهایت، بیشتر زنان پول خانگی را پولی متعلق به خود نمی‌دانند، بلکه خود را مقید به این می‌دانند که این پول باید در راه مخارج جمعی خانواده خرج شود.

مدنی لواسانی و وثوقی [۱۲] نیز در مطالعه‌ای با عنوان «تبارشناسی معنای پس‌انداز زنان» نشان دادند که به‌رغم اینکه پول ابزاری اقتصادی است، شرایط اجتماعی در نگرش و رفتار آنان تأثیر دارد و پس‌انداز را که ماده اقتصادی است به پدیده اجتماعی مبدل کرده است. آن‌ها به دو پس‌انداز آشکار و پنهان اشاره می‌کنند. پس‌انداز آشکار در خانواده به این شکل است که زن مبلغی از پول خانواده را کنار می‌گذارد و در صورت لزوم آن را به سیستم اقتصادی خانواده تزریق می‌کند و همسرش نیز از مبلغ و میزان این پس‌انداز مطلع است. پس‌انداز پنهانی عملی است که در یک فرایند پیچیده شکل می‌گیرد و پدید آمدن آن نیز عمدتاً به دلیل پیچیدگی‌های ذهنی کنشگرانی است که در واکنش معکوس به پیامدهای منفی پس‌انداز آشکار خود را نشان می‌دهد. راه‌های پس‌انداز زنان شامل مواردی چون اندک‌اندوزی و زندگی قرضی

است و مصرف پس‌انداز نیز سه جنبه فردی، جمعی و اعتقادی دارد. علیرضائزاد و خاکپور [۹] در تحقیقی با عنوان «تحلیل جنسیتی هزینه‌کرد و پس‌انداز پول در خانواده‌های تهرانی» اشاره می‌کنند که زنان معمولاً در مقایسه با مردان پول را به‌مثابه پول خاص هزینه می‌کنند. همین ویژگی در انجام‌دادن و هزینه‌کرد پس‌انداز و سرمایه‌گذاری نیز مشاهده می‌شود. درک زنان و مردان از هزینه شخصی باهم متفاوت است. همچنین تمایل زنان به پس‌انداز و سرمایه‌گذاری با بالا رفتن سن کم می‌شود و الگوی آن تغییر می‌کند. عبداللهی و همکاران [۸] نیز در مقاله زمینه‌های اجتماعی- فرهنگی کنش‌های اقتصادی در میان زنان و پیامدهای آن، که به دنبال مطالعه معنای ذهنی کنش‌های اقتصادی بین زنان شهرستان پاره شناخت زمینه‌های اجتماعی فرهنگی مؤثر بر این کنش‌ها و پیامدهای آن بوده است، نشان می‌دهند که کنش‌های اقتصادی زنان حول پنج درون‌مایه اصلی «بسترمندشدن کنش‌های اقتصادی»، «بسترمندی الگوهای پس‌انداز»، «الگوی اشتغال ضرورت‌گرا»، «همیاری خانوادگی در تولید» و «بازتعریف جایگاه و منزلت زنان» قرار دارند.

این مطالعات نشان می‌دهند که بخش مهمی از انگیزه‌های پس‌انداز زنان علاوه بر ضرورت‌های جامعه و نفع شخصی، برگرفته از ساختارهای اجتماعی و فرهنگی جامعه است و بنابراین انواع مختلفی دارد و راه‌های هزینه آن هم متفاوت است، اما نکته مهم وابستگی کنش‌های اقتصادی زنان همچون پس‌انداز از چشم‌انداز اجتماعی و نگرش و رفتارهای اجتماعی بوده است. نکته فرارونده این کار، نگاه اجمالی به انواع پس‌انداز، کارکردها و پیامدهای آن به صورت مبسوط در این کار است.

روش تحقیق

در این تحقیق، از روش کیفی تحلیل مضمون استفاده شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات نیز با عنایت به اهداف پژوهش از فن مصاحبه عمیق بهره برده شده است. با توجه به موضوع تحقیق، که شناخت گونه‌های پس‌انداز زنان در شهر تهران بود، جامعه هدف زنان بالای ۱۸ سال شهر تهران بودند. زنان براساس نمونه‌گیری هدفمند و نظری انتخاب شدند؛ یعنی ابتدا به سراغ افرادی رفتیم که در رابطه با موضوع مورد مطالعه می‌توانستند اطلاعات نسبتاً جامعی را ارائه کنند. در کنار نمونه‌گیری هدفمند از نمونه‌گیری گلوله‌برفی نیز استفاده شد؛ یعنی از کسانی که در حلقه اول اعلام آمادگی کرده بودند خواسته شد کسانی را که می‌شناسند و علاقه‌مند به همکاری هستند معرفی کنند. بر این اساس، در این مطالعه از ۴۰ مشارکت‌کننده زن برای تحقیق بهره برده شده است (جدول ۱). بعد از این مصاحبه‌ها به اشباع نظری دست یافتیم.

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان تحقیق

ردیف	مشخصات مشارکت‌کننده	طبقه اجتماعی
۱	۳۱ ساله، متأهل، کارمند نهاد ریاست جمهوری	متوسط
۲	۳۱ ساله، متأهل، شاغل در نهاد ریاست جمهوری (کارشناس حقوقی)	بالا
۳	۴۱ ساله، متأهل، مترجم رسمی زبان آلمانی، دارای مدرک کارشناسی	متوسط
۴	۴۸ ساله، متأهل، مدرک سیکل، خانه‌دار	متوسط
۵	۴۸ ساله، متأهل، تحصیلات راهنمایی، خانه‌دار	ضعیف
۶	۴۳ ساله، متأهل، تحصیلات حوزوی خانه‌دار	متوسط
۷	۴۱ ساله، متأهل، تحصیلات کارشناسی ارشد، معلم	متوسط
۸	۴۹ ساله، متأهل، کارشناسی ارشد، فیزیوتراپیست	بالا
۹	۲۹ ساله، متأهل، دانشجوی کارشناسی ارشد، کارمند بانک	متوسط
۱۰	۳۴ ساله، متأهل، دیپلم، خانه‌دار	بالا
۱۱	۳۰ ساله، مجرد، دانشجوی ارشد کارشناس طراحی صنعتی	متوسط
۱۲	۲۹ ساله، متأهل، لیسانس، کارمند دادسرا	متوسط
۱۳	۴۷ ساله، دیپلم، مدیریت مزون عروس	بالا
۱۴	۳۴ ساله، متأهل، مدرک کارشناسی، کارمند	متوسط
۱۵	۳۱ ساله، متأهل، تحصیلات ارشد، کارمند نهاد ریاست جمهوری	متوسط
۱۶	۲۷ ساله، مجرد، کارمند بخش دولتی	ضعیف
۱۷	۲۵ ساله، متأهل، کاردانی مدیر آی تی فروشگاه	متوسط
۱۸	۴۳ ساله، کارمند، تحصیلات ارشد	متوسط
۱۹	۳۴ ساله، دانشجوی، کارهای هنری مجرد	متوسط
۲۰	۵۷ ساله، معلم، تحصیلات دیپلم	متوسط
۲۱	۵۰ ساله، دکتری	بالا
۲۲	۳۷ ساله، متأهل، کارمند داروخانه	بالا
۲۳	۴۸ ساله، کاردانی، دبیر بازنشسته	متوسط
۲۴	۳۳ ساله، تحصیلات ارشد، مدیر کلینیک مددکاری	بالا
۲۵	۴۱ ساله، دیپلم، خانه‌دار	ضعیف
۲۶	۳۵ ساله، کارشناسی ارشد، خانه‌دار	بالا
۲۷	۳۳ ساله، متأهل، کارمند اداری	متوسط
۲۸	۲۱ ساله، کارشناسی، کارمند شرکت خدمات کامپیوتری	متوسط
۲۹	۳۶ ساله، دانشجوی دکتری، هیئت علمی	بالا
۳۰	۵۴ ساله، متأهل، آرایشگر	بالا
۳۱	۳۸ ساله، کارشناسی ارشد، کارمند	متوسط
۳۲	۴۲ ساله، متأهل، کارشناسی، خانه‌دار	متوسط
۳۳	۳۵ ساله، متأهل، دیپلم، خانه‌دار	ضعیف
۳۴	۴۸ ساله، شاغل، تحصیلات در حد خواندن نوشتن	متوسط
۳۵	۳۵ ساله، کارشناسی ارشد، حسابدار ارشد	بالا
۳۶	۲۹ ساله، متأهل، دانشجوی دکتری	بالا
۳۷	۴۸ ساله، متأهل، کاردانی، دبیر بازنشسته	بالا
۳۸	۴۳ ساله، متأهل، کارشناسی، کارمند شهرداری	متوسط
۳۹	۳۶ ساله، متأهل، کارشناسی ارشد، دبیر آموزش و پرورش	متوسط
۴۰	۴۴ ساله، متأهل دکتری فیزیک، عضو هیئت علمی دانشگاه	بالا

داده‌های جمع‌آوری شده با روش کیفی تحلیل مضمون تحلیل شده‌اند. تحلیل مضمون عبارت است از تحلیل مبتنی بر استقرای تحلیلی که در آن پژوهشگر از طریق طبقه‌بندی داده‌ها و الگویابی درون داده‌ای و برون داده‌ای به یک سنخ‌شناسی تحلیلی دست می‌یابد. حضور و نقش محقق در اجرا و به‌کارگیری متد تحلیل مضمون زیاد است. به همین دلیل، گفته می‌شود که در تحلیل مضمون محقق مداخله و تفسیر بیشتری از خود در خصوص موضوعات ارائه می‌کند [۱۶، ص ۱۱]. تحلیل مضمون در شش مرحله اجرا می‌شود.

مرحله اول آشنایی با داده‌هاست. برای اینکه پژوهشگر با عمق و گستره محتوایی داده‌ها آشنا شود لازم است که خود را در آن‌ها تا اندازه‌ای غوطه‌ور کند. غوطه‌ور شدن در داده‌ها معمولاً شامل بازخوانی مکرر داده‌ها و خواندن داده‌ها به صورت فعال (یعنی جست‌وجوی معانی و الگوها) است. مرحله دوم ایجاد کدهای اولیه است. مرحله دوم زمانی شروع می‌شود که پژوهشگر داده‌ها را خوانده و با آن‌ها آشنایی پیدا کرده است. این مرحله شامل ایجاد کدهای اولیه از داده‌هاست. کدها یک ویژگی داده‌ها را معرفی می‌کنند که به نظر تحلیل‌گر جالب می‌رسد. داده‌های کدگذاری شده از واحدهای تحلیل (تم‌ها) متفاوت‌اند. مرحله سوم جست‌وجوی تم‌هاست. این مرحله شامل دسته‌بندی کدهای مختلف در قالب تم‌های بالقوه و مرتب‌کردن همه خلاصه‌داده‌های کدگذاری شده در قالب تم‌های مشخص شده است. در واقع، پژوهشگر تحلیل کدهای خود را شروع می‌کند و در نظر می‌گیرد که چگونه کدهای مختلف می‌توانند برای ایجاد تمی کلی ترکیب شوند. بدین شکل، کدهای یکسانی که به لحاظ موضوعی به یکدیگر نزدیک‌اند در کنار هم قرار می‌گیرند. مرحله چهارم بازبینی تم‌هاست. مرحله چهارم زمانی شروع می‌شود که پژوهشگر مجموعه‌ای از تم‌ها را ایجاد کرده و آن‌ها را بازبینی می‌کند. این مرحله شامل دو گام بازبینی و تصفیة تم‌هاست. گام اول شامل بازبینی در سطح خلاصه‌های کدگذاری شده است. در گام دوم، اعتبار تم‌ها در رابطه با مجموعه داده‌ها در نظر گرفته می‌شود. مرحله پنجم تعریف و نام‌گذاری تم‌هاست. مرحله پنجم زمانی شروع می‌شود که یک نقشه رضایت‌بخش از تم‌ها وجود داشته باشد. پژوهشگر در این مرحله تم‌هایی را که برای تحلیل ارائه کرده تعریف می‌کند و مورد بازبینی مجدد قرار می‌دهد. سپس داده‌های داخل آن‌ها را تحلیل می‌کند. در نهایت مرحله ششم تهیه گزارش است. مرحله ششم زمانی شروع می‌شود که پژوهشگر مجموعه‌ای از تم‌های کاملاً اثربخش در اختیار داشته باشد. این مرحله شامل تحلیل پایانی و نگارش گزارش است. یک تم می‌تواند مبین محتوای پنهان متن در نظر گرفته شود [۱۵، ص ۷۷-۱۰۱].

در این مطالعه، در مرحله اول تحلیل مضمون، مصاحبه‌ها براساس سؤالات اساسی یا ایده‌های اساسی و ارتباط موضوعات پیاده شد و ذیل هر سؤال یا ایده اصلی مصاحبه‌ها

آورده شد. در مرحله دوم، کدهای اولیه داده‌ها استخراج شد. استخراج داده‌ها براساس تحلیل سطر به سطر بوده است. در مرحله سوم، کدهای مختلف زیر یک تم یا مضمون، مرتب یا خلاصه شد. این مرحله، مرحله دسته‌بندی کدها بود که کدها به زیر چند مضمون آورده شدند. در مرحله چهارم، مضامین خلاصه‌تر شد و رابطه آن‌ها با مجموعه داده‌ها مورد توجه قرار گرفت. در مرحله پنجم، نامگذاری مضامین و تعریف مفاهیم داخل آن‌ها صورت گرفت و در مرحله نهایی براساس مضامین به دست‌آمده نهایی گزارش تهیه شد. بنابراین، از مجموع ۱۶۴ کد اولیه (مرحله اول و دوم)، داده‌ها ذیل ۳۳ تم یا مضمون قرار گرفتند (مرحله سوم). در نهایت مضامین بازبینی شدند و ۴ تم یا مضمون اصلی ایجاد (مرحله چهارم) و سپس نامگذاری مضامین و گزارش‌نویسی آن‌ها انجام شد (مراحل پنج و شش) (جدول‌های ۲ تا ۵).

جدول ۲. مرحله اول و دوم

کدهای اولیه	بخش‌هایی از مصاحبه‌ها در خصوص شیوه‌های پس‌انداز
خرید ملک پس‌انداز معکوس کم‌مصرف کردن	من با خرید ملک بیشتر حقوقم پس‌انداز می‌شه و با وامی که برای خرید خونه گرفته‌م صرف اقساط وام خونه می‌شه. ... (بعد از کسر اقساط) از مقدار کمی که از حقوقم می‌مونه معمولاً صرف خرج‌ها و هزینه‌های روزمره می‌شه.
به تعویق انداختن مصرف	صرف نظر کردن از خریدهای غیرضروری و کنار گذاشتن مقداری از حقوق
پس‌انداز تدریجی	بعد از هزینه‌ها در آخر هر ماه مقداری از حقوقم رو در بانک به صورت سپرده پس‌انداز می‌کنم.
پس‌انداز مازاد هزینه	زمانی که بچه‌ها کوچیک بودن و خرج کمتر بود، یه مقدار از حقوق شوهرم رو پس‌انداز می‌کردم.
تبدیل پس‌انداز به سرمایه	با همون پس‌انداز یه مقدار پول جمع شد. من رفتم یه آپارتمان کوچیک برای بچه‌هام خریدم.
پس‌انداز معکوس	من پول‌ها رو اگه پس‌انداز شد، در بانک می‌دارم یا قرعه‌کشی با خانم‌هایی که تو مسجد می‌ریم داریم که ماهیانه قرعه‌کشی انجام می‌دن و ما عضو اون قرعه‌کشی هستیم. من قسط اون‌ها رو می‌دم تا اسمم دربیاد و با اون پول بتونم اگه مشکلی داشتیم، مشکلم رو حل کنم.

جدول ۳. نمونه‌ای از مرحله سوم

آینده‌نگری و احساس امنیت از پس‌انداز به صورت خرید ملک و طلا و سپرده‌گذاری در بانک و قرعه‌کشی‌های خانوادگی	کسب استقلال مالی، اقتدار و وجهه اجتماعی
خرید ملک	پس‌انداز صرف خرید خانه
پس‌انداز معکوس	استقلال مالی
کم‌مصرف کردن	حس مسئولیت در مشارکت در تأمین هزینه‌های زندگی
به تعویق انداختن مصرف	هزینه دانشگاه و مدرسه و خرج لباس و خانه
پس‌انداز تدریجی	مشارکت در هزینه‌های زندگی
قانع شدن به حداقل‌ها	در تصمیم‌گیری‌ها به نظراتش بها داده شود
پس‌انداز مازاد هزینه	احساس اعتماد و استقلال و روی پای خود ایستادن
تبدیل پس‌انداز به سرمایه	احساس خوب و استقلال و قدرت
رفتار هوشیارانه	کمتر شدن مردسالاری
بهره‌مندی از فرصت‌های ممکن	اظهار نظر بیشتری می‌کنم
توجه به نیازهای ضروری	حضور در جامعه
نیاز به احساس ایمنی با انگیزه احتیاط	کارآفرینی و ایجاد اشتغال
آینده‌نگری در پس‌انداز	قدرت تصمیم‌گیری
سرمایه‌گذاری هدفمند	طرح و نظر و تصمیم‌گیری نهایی
خرج نکردن و سرمایه‌گذاری در طلا و زیورات	قدرت خرید بیشتر
کنار گذاشتن و خرج نکردن	یک امتیاز اجتماعی در جهت کسب وجهه
ملک و طلا و سپرده‌های قرض‌الحسنه	
خرج نکردن و شرکت در قرعه‌کشی‌های فامیلی	
باقی‌مانده خرجی منزل	
دریافت بهره بانکی	

جدول ۴. یک نمونه از مرحله چهارم

انواع پس‌انداز
پس‌انداز معکوس
خرج نکردن و شرکت در قرعه‌کشی‌های فامیلی
کم‌مصرف کردن
به تعویق انداختن مصرف
پس‌انداز تدریجی
تبدیل پس‌انداز به سرمایه
سرمایه‌گذاری هدفمند
سرمایه‌گذاری در طلا و زیورات

از آنجا که در پژوهش‌های کیفی بیشتر بحث اعتبار مد نظر است تا پایایی و این موضوع در ماهیت هستی‌شناسی و فلسفی پژوهش‌های کیفی ریشه دارد، به منظور ارتقای اعتبار یافته‌ها از روش مورد نظر اووه فلیک یعنی «باورپذیر کردن گزینشی» استفاده شده است. به اعتقاد فلیک [۱۰]، یکی از روش‌های افزایش اعتبار، باورپذیر کردن گزینشی است. منظور وی از این اصطلاح، مستدل کردن متن با نقل‌قول‌هایی قابل قبول است. از این‌رو، در این پژوهش تلاش شده تا درون‌مایه‌های برآمده از داده‌های میدانی با استفاده از نقل‌قول‌های مستقیم از افراد مصاحبه‌شده مستندسازی شود و با استفاده از این تکنیک اعتبار یافته‌ها ارتقا یابد.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های تحقیق براساس چهار مضمون اصلی انواع پس‌انداز، نوع مصرف پس‌انداز یا اختصاص آن، شرایط علی و عوامل گرایش زنان به پس‌انداز و پیامدها و تأثیرات پس‌انداز ارائه شده است که در جدول ۵ خلاصه تم‌ها و مضامین اصلی مشخص است.

جدول ۵. خلاصه یافته‌های تحقیق / تم‌ها و مضامین اصلی

۱. انواع پس‌انداز	۳. شرایط علی و عوامل گرایش زنان به پس‌انداز
پس‌انداز معکوس کم‌مصرف کردن / مدیریت مصرف / مصرف تدریجی پس‌انداز تدریجی به تعویق انداختن مصرف خریدهای سرمایه‌ای یا سرمایه‌گذاری‌های هدفمند / تبدیل پس‌انداز به سرمایه (خرید ملک / سرمایه‌گذاری در طلا و زیورات)	دستیابی به قدرت تصمیم‌گیری و روی پای خود ایستادن احساس نیاز به ارتقای جایگاه خود در خانواده و اجتماع کسب وجهه اجتماعی احساس نیاز به قدرت و روی پای خود ایستادن انگیزه پیشرفت احساس نیاز به استقلال (مالی) نیاز به احترام و تأیید شدن احساس امنیت
۲. نوع مصرف پس‌انداز یا اختصاص آن	۴. پیامدها و تأثیرات پس‌انداز
دستیابی به نداشته‌ها / رفع نیازهای ضروری و آینده دسترسی بیشتر به امکانات رفاهی هزینه‌کرد در نیازهای تفریحی با انگیزه بهبود شرایط زندگی تأمین آینده فرزندان و رفاه خانواده خریدهای عاطفی و احساسی حمایت ابزاری خانواده قرض‌دادن به خویشاوندان خریدهای بزرگ و در نتیجه افزایش تدریجی ثروت خانواده تحصیلات فرزندان	بسط مشارکت در خانواده و اجتماع (مشارکت در خریدهای سرمایه‌ای خانواده / مشارکت در هزینه‌های رفاهی / مشارکت در تأمین هزینه‌های جاری زندگی / مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها) کسب جایگاه در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی کسب وجهه اجتماعی افزایش اعتماد به نفس استقلال مالی زنان رضایت‌مندی از زندگی / احساس خوشبختی امنیت روانی پیشرفت و رفاه خانواده گسترش روابط و تعامل اجتماعی حل مشکلات و مدیریت بحران خانواده برنامه‌ریزی عقلانی و افزایش فرهنگ صرفه‌جویی

انواع پس انداز زنان

یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد زنان به روش‌های مختلفی پس انداز می‌کنند. گرفتن وام یا پس انداز معکوس، که شامل دریافت مبلغ محدودی وام از یک بانک، مؤسسه مالی و اعتباری و یا صندوق خانوادگی با شرایط نرخ سود جاری، کارمزد یا بدون بهره است، به منزله یکی از انواع پس اندازهایی است که زنان به آن اشاره کرده‌اند. مشارکت‌کننده شماره ۴۰، متأهل، ۴۴ ساله و عضو هیئت علمی می‌گوید:

نوع پس انداز کردنم به شکل گرفتن وام هست. چون وام گرفتن رو یک نوع پس انداز می‌دونم. این شیوه به دلیل فراهم کردن «دسترسی سریع به خواسته‌ها» مورد توجه زنان است. مشارکت‌کننده شماره ۱، متأهل، ۳۱ ساله و کارمند می‌گوید:

اون وسیله‌ای رو که احتیاج داری زودتر وارد خونه می‌شه، اگه قراره من طی یک مدت پولی رو جمع کنم و اون وسیله رو بخرم، درواقع با دادن قسط اون پس انداز رو انجام می‌دم. زنان همچنین با جلوگیری از مصرف اضافی یا اجتناب از هزینه‌های غیرضروری و به‌طور کلی با کم‌مصرف کردن سعی دارند در پس انداز کنند. درحقیقت آنان با مدیریت مصرف یا مصرف تدریجی، قسمتی از درآمد خود را حفظ می‌کنند. مشارکت‌کننده شماره ۹، متأهل، ۲۹ ساله و کارمند بیان می‌کند:

من در خرج کردن مدیریت دارم و سعی می‌کنم که به اندازه خرج کنم و بقیه رو پس انداز می‌کنم. بنابراین تمایل به پس انداز در زنان موجب شده که آنان طی دوره عمر خود (به‌خصوص عمر کاری خود) مصرف را به صورت یکنواخت کنترل کنند؛ به گونه‌ای که وقتی درآمدشان پایین است از پس انداز مایه بگذارند و زمانی که کار می‌کنند و درآمدشان بالاست، به پس انداز تدریجی اقدام کنند. چنانچه مشارکت‌کننده شماره ۳، متأهل، ۴۱ ساله و شاغل ابراز می‌کند:

بعد از هزینه‌ها در آخر هر ماه مقداری از حقوقم رو در بانک به صورت سپرده پس انداز می‌کنم. زنان همچنین مصرف نکردن در زمان اول برای مصرف در زمان دوم یا به تعویق انداختن مصرف را راهی دیگر برای پس انداز می‌دانند. مشارکت‌کننده شماره ۴۰، متأهل و ۴۴ ساله می‌گوید:

گاهی اوقات شما می‌بینید پول رو خرج می‌کنید چیزهای اضافه می‌گیرید که خیلی هم به درد نمی‌خوره، اما با پس انداز کردن می‌تونید یک تحول ناگهانی توی خونه ایجاد کنید.

روش دیگر زنان برای پس انداز، خریدهای سرمایه‌ای و بزرگ یا سرمایه‌گذاری‌های هدفمند چون خرید ملک است که در اغلب اظهارات مشارکت‌کنندگان دیده می‌شود. درواقع آنان با خریدهای بزرگ به «سرمایه‌گذاری در جهت گردآوری ثروت» اقدام می‌کنند. مشارکت‌کننده شماره ۱۱، مجرد و ۳۰ ساله معتقد است:

پس انداز من از طریق خرید ملکه. من خودم یه مقدار پول داشتم و آن رو با کسی شریک

شدم و برای خونه‌های مسکن مهر گذاشتم که حالا باید به نتیجه برسه. به نظر من بهترین سرمایه تو کشور ما ملکه.

مشارکت‌کننده شماره ۱، متأهل، ۳۱ ساله و کارمند بیان می‌کند:

من با خرید ملک بیشتر حقوقم پس‌انداز می‌شه و صرف اقساط وام خونه می‌شه.

درنهایت یکی دیگر از راه‌های پس‌انداز کردن زنان در این بستر، خرید طلا و زیورآلات است که زنان مصاحبه‌شده بر آن تأکید دارند. درواقع، آنان این روش پس‌انداز را به‌منزله افزایش ثروت طی یک دوره تلقی می‌کنند.

نوع مصرف پس‌انداز یا اختصاص آن

دستیابی به دارایی یا سرمایه از طریق پس‌انداز کردن موجب می‌شود افراد با افزایش قدرت خریدشان با معیارهای جدیدی از رفاه آشنا شوند؛ معیارهایی که به دلیل سرعت تکنولوژی و سرعت تغییرات در جامعه جدید در حال تحول و تکامل مداوم‌اند. بنابراین، فرد سعی می‌کند با دستیابی به نداشته‌های خود، احساس رضایت‌مندی از زندگی را در خود ایجاد کند. اگر زمانی انگیزه مال‌اندوزی در حد تأمین معاش روزمره یا دستیابی به نیازهای اولیه و اولویت‌دادن به نداشته‌ها بود، امکان داشت که در مرحله‌ای از پیشرفت، میل به انباشت درآمد متوقف شود، ولی چون این تلاش اساساً مسابقه‌ای برای کسب اعتبار بیشتر و «دسترسی بیشتر به امکانات رفاهی» است، دسترسی به یک حد مطلق امکان‌پذیر نیست. در چنین بستری است که «تنوع‌طلبی و زیبایی‌شناسی» شکل می‌گیرد و مستمر می‌شود. لذا یکی از بسترهای مهم مصرف پس‌انداز، دسترسی به امکانات رفاهی بیشتر است. در این خصوص، مشارکت‌کننده شماره ۱۶، مجرد، ۲۷ ساله و کارمند می‌گوید:

من نمی‌تونم بگم که ماها به‌طور ذاتی از زیبایی خوشمون نمی‌آد، وقتی من بتونم، وقتی من این پولی رو که درمی‌آرم رو پس‌انداز می‌کنم، چه اشکالی داره بتونم مبلمان خونه‌م رو عوض کنم. دلم می‌خواد ماشینم رو ارتقا بدم.

زنان در دنیای مابعد سنتی شیوه زندگی خود را تجدید ساخت می‌کنند. آنان به دنبال آن هستند که در انتخاب‌ها را به روی خود باز کنند. در عرصه مصرف نیز احساس می‌کنند داشتن توانایی خرید و مصرف، آن‌ها را از قیدوبندهای سنتی آزاد می‌کند و می‌توانند انتخاب‌های گوناگونی داشته باشند. پس «هزینه‌کرد در نیازهای رفاهی با انگیزه بهبود شرایط زندگی» یکی از انواع مصرف پس‌انداز در زنان بوده است. این مقوله در خود هم احساس آسایش و هم احساس مالکیت را هم‌زمان فراهم می‌کند. به گفته مشارکت‌کننده شماره ۴۰، متأهل، ۴۴ ساله:

یک‌سری خواسته‌ها همه دارن، خونه خوب، ماشین خوب، چیزهایی نیست که آدم بگه ازش می‌گذره. اگر بتونه، اون‌ها رو تأمین می‌کنه. پس‌انداز کردن می‌تونه راه رو برای اون‌ها باز کنه.

امروز زنان به دنبال خودباوری اند. اینکه چه باید بکنند؟ چگونه باید دست به کار شوند؟ چگونه شخصی باید باشند؟ لذا سعی می‌کنند با تفکر منظم درباره توسعه زندگی خود بیشترین بهره‌برداری را از زندگی داشته باشند. آنان به احساس‌های جسمانی و روحی خود می‌اندیشند؛ لذا این اندیشیدن موجب آگاهی از خواسته‌ها و بروز تغییر در زندگی آنان می‌شود. شاید به جرئت بتوان گفت زنان تلاش می‌کنند برخلاف کلیشه‌های سنتی و جنسیتی به خودشکوفایی و هویت‌یابی دست پیدا کنند. بنابراین خویشن‌یابی و خودباوری نیازی است که آنان به آن اقرار می‌کنند. مشارکت‌کننده شماره ۳۰، متأهل، آرایشگر و ۵۴ ساله می‌گوید:

یک بار در سرمایه‌گذاری در کار همسر مشارکت کردم و بیشتر سرمایه رو من در اختیار ایشون گذاشتم که خدا رو شکر خیلی هم نتیجه خوبی داشت و برکت داشت و این به من اعتمادبه‌نفس داد.

آنچه آشکار است زنان کم‌وبیش با گذشته قطع رابطه کرده‌اند؛ آن‌ها به جای توسل به عادت‌ها و روش‌های مرسوم، که جامعه از آنان انتظار دارد و به عنوان الگوهای کهن مطرح است- کلیشه‌های سنتی و جنسیتی زنان- برای حرکت به جلو و دستیابی به مسیرهای تازه در زندگی به دنبال کسب اعتمادبه‌نفس و نتیجه درخشان آن، یعنی خودشکوفایی، هستند. بنابراین، پس‌انداز و مصرف آن باعث احساس خودباوری و اعتمادبه‌نفس در زنان می‌شود. همچنین احساس استقلال در تصمیم‌گیری یکی دیگر از وجوه توانمند شدن است که زنان با پس‌انداز کردن به آن دست یافته‌اند و وجوه مشترکی با ابعاد مختلف خانوادگی دارد؛ مثل خرید کتاب برای فرزندان یا خرید هدیه برای اعضای خانواده یا سایر تصمیم‌هایی که با توانمند شدن زنان به لحاظ اقتصادی رابطه مستقیم دارند و موجب برقرار شدن اصل توازن قدرت در تصمیم‌گیری در خانه و خانواده می‌شود و به آنان یاری می‌رساند در برابر ساختارهای قدرتی که زمانی موجب انقیاد آنان شده بایستند و در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت داشته باشند.

محرومیت‌هایی که طی زمان گریبان‌گیر زنان بوده موجب شده آنان در جست‌وجوی تمهیدات تازه‌ای برای فعالیت‌های خود و اطرافیان‌شان، به‌ویژه فرزندان‌شان، باشند. آن‌ها به دنبال آن‌اند تا زندگی عاطفی خود را در جهت آینده فرزندان و رفاه خانواده سرمایه‌گذاری کنند. آن‌ها کلید خویشن‌یابی و کشف بخشی از خود را در توانایی حمایت از دیگران یافته‌اند. در جامعه جدید با از بین رفتن عوامل و تکیه‌گاه‌هایی که در وجود دیگران تجسم می‌یافت، دوره عمر آدمی به صورت مسیری درمی‌آید که بیش از هر چیز به طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌های خود شخص مربوط می‌شود؛ لذا زنان نیز روابط خویشاوندی را لنگرگاهی برای حمایت از خود می‌پندارند. این حمایت‌ها به زنان یاری می‌رساند تا با ورود به اجتماع و صرف وقت در جهت درآمدزایی، به استقلال مالی و «سرمایه‌گذاری و افزایش ثروت» دست یابند. مشارکت‌کننده شماره ۱، متأهل ۳۱ ساله و کارمند اشاره می‌کند:

حقوقم برای هزینه خرید خانه، اقساط خونه و وام‌های گرفته‌شده صرف می‌شه.

درحقیقت، زنان با دریافت فرصت‌ها، آن‌ها را به صورت عنصر هسته‌ای حکمروایی شخصی بر عرصه‌های آینده خود به کار می‌گیرند.

صحبت با زنان، ما را به این نتیجه رساند که توجه به برنامه‌های سودمند، نظیر خرید کتاب برای فرزندان و مسافرت، زنان را به مصرف پس‌انداز خود تشویق می‌کند. البته خریدهای عاطفی و احساسی اغلب سبب کالای زنان را پر می‌کند؛ حتی به قیمت مصرف کردن پس‌انداز آنان. مشارکت‌کننده شماره ۱۲، متأهل، ۲۹ ساله و کارمند دادسرا بیان می‌کند:

یه مقدار از پس‌اندازم صرف خرید هدایا برای اقوام و خرید لباس‌هایی که دوست دارم برای دخترم و خودم می‌شه.

یا مشارکت‌کننده شماره ۳۴، ۴۵ ساله و شاغل اشاره می‌کند:

پارسال رفتیم کیش. همسرم به مقدار کمی بهم پول داد بابت خرید سوغاتی و خرید واسه خودم. مجبور شدم دست به پس‌اندازهام بزنم.

این خریدها احساس خوشایندی را برای زنان ایجاد می‌کند و علاوه بر این، راهی برای حمایت از خانواده در جهت حفظ موقعیت شغلی است. در اینجا حمایت ابزاری خانواده در جهت حفظ موقعیت شغلی نیز یکی از نتایج به‌دست‌آمده در این پژوهش است. پیوندهای گوناگون خویشاوندی در مسیر پیشرفت زنان، به‌ویژه به دلیل فشار نقش‌های چندگانه، بسیار مؤثر است. این روابط خویشاوندی در طول عمر شخص کمک بزرگی برای تصمیم‌گیری‌های اصلی و حفظ موقعیت شغلی اوست. چنانچه مشارکت‌کننده شماره ۱۵، متأهل، ۳۱ ساله و کارمند ابراز می‌کند:

یه مقدار از پس‌اندازم صرف هدیه به مادرم به خاطر نگهداری از دخترم می‌شه. چون دخترم رو مهدکودک نمی‌ذارم و نگهداری دخترم رو مادرم انجام می‌ده. مقداری از پس‌اندازم رو در ازای جبران زحمت مادرم صرف می‌کنم.

مشارکت‌کننده شماره ۷، متأهل، ۴۱ ساله و معلم نیز می‌گوید:

با همون پس‌اندازم یه مقدار پول جمع شد. من رفتم یه آپارتمان کوچیک برای بچه‌هام خریدم که بعد از اینکه بزرگ شدن و ازدواج کردن مستأجر نشن.

همچنان که یافته‌ها نشان می‌دهند، بخشی از مصرف پس‌انداز زنان درخصوص تحصیلات خود و فرزندان است. درحقیقت، بخشی از زندگی زنان در مسیرهایی غیرشخصی جریان دارد؛ کوششی برای تأمین نوعی زندگی دلپذیر و معنادار که با سرمایه‌گذاری عاطفی رقم می‌خورد؛ هزینه‌کردن پس‌انداز برای ایجاد جو دلگرم‌کننده ارتباط با دیگران که قطعاً رضایت‌مندی روانی را برای ایشان در پی خواهد داشت.

عوامل گرایش زنان به پس انداز

زنان با پس انداز کردن نه تنها به دنبال دستیابی به قدرت تصمیم‌گیری و روی پای خود ایستادن هستند، بلکه طی این فرایند به این نتیجه رسیده‌اند که استحقاق و توان تصمیم‌گیری را دارند. شاید بتوان گفت زمان عاری از ترحم برای زنان فرا رسیده است؛ ترحمی که در بسیاری از فرهنگ‌های سنتی وجود داشته و همچنان وجود دارد و به زنان می‌آموخت که اسیر ترتیبات از پیش ساخته باشند. لذا در این زمان به این نتیجه رسیده‌اند می‌توانند با پیروی از تعقل و خرد خویش زندگی خود را سامان بخشند و رویدادهای تنش‌زای پیشین را دیگر تجربه نکنند. آنان با خودآگاهی راه‌های مبارزه برای رسیدن به اهداف خود را انتخاب کرده‌اند.

«احساس نیاز به ارتقای جایگاه خود در خانواده و اجتماع» نیازی است که همواره زنان ضرورت آن را احساس می‌کنند؛ لذا سعی می‌کنند با دستیابی به منابع قدرت، در پی کسب وجهه اجتماعی و در نتیجه ارتقای جایگاه خود باشند. وجهه اجتماعی زن هرگونه که تلقی شود، چه با توجه به شغل خود یا شغل همسرش، مورد توجه آنان است. مشارکت‌کننده شماره ۲۹، متأهل و ۳۶ ساله بر این باور است که:

زنان با پس انداز بهتر می‌تونن مخارج زندگی رو مدیریت کنن و با مدیریت بهتر جایگاه زندگی خود و خانواده‌شون رو هم بهتر می‌کنن.

مشارکت‌کننده شماره ۱۷، متأهل، ۲۵ ساله و مدیر آی تی فروشگاه می‌گوید:

به نظر من پول قدرت و اعتبار می‌آره... وقتی پس انداز بتونه برای یک خانم ایجاد شغل بکنه، مسلماً وجهه اجتماعی بهتری به دست می‌آرم و خودم رو توانمندتر می‌بینم.

به‌وضوح دیده می‌شود زنان به دنبال شرایطی هستند که توان اندیشیدن و تأمل و تدبیر را برای ایشان افزایش دهد. اندیشه‌ها، تأمل و تدبیری که در عمل آنان را به اقدام برای قدرت‌یابی و وجهه اجتماعی رهنمون کند و صدای آنان را در فضای اجتماعی منعکس کند و به جای پناه گرفتن در سایه قدرت دیگران، که اساساً عملی انقیاد‌پذیرانه است، به خطر کردن، که از پیش شرط‌های روابط استوار بر اعتماد است، روی آورند.

«احساس نیاز به قدرت و روی پای خود ایستادن» از آنجا ناشی می‌شود که فرد قدرتمند آمادگی دارد و به مراقب بودن نیاز ندارد؛ مثلاً مشارکت‌کننده شماره ۳۱، متأهل، ۳۸ ساله و کارمند می‌گوید:

وقتی یک خانم قدرت مالی داشته باشه که بتونه همسرش رو حمایت کنه، قدرت بیشتری در تصمیم‌گیری‌های مهم زندگی پیدا می‌کنه.

زنان در طول زندگی اجتماعی خود غالب مواقع به دلایل و بهانه‌های گوناگون موقعیت برابر آنان نقض شده و ادعاهای اساسی و برحق آنان زیر پا گذاشته شده است؛ البته به دلایل و بهانه‌هایی که شاید به‌ظاهر بسیار هم جذاب بوده‌اند و در بسیاری موارد قربانی این نوع نگاه

شده‌اند. بنابراین، احساس نیاز به قدرت و روی پای خود ایستادن یکی از انگیزه‌های اصلی پس‌انداز در زنان است. این‌ها بیانگر آن است که زنان به ساختارهای قدرتی، که آنان را فرا گرفته، می‌اندیشند و سعی دارند در برابر آن اقدامی نکنند. آنان با توانمند کردن خود به‌طور اجتناب‌ناپذیری بر روابط تصمیم‌گیری و قدرت تأثیرگذارند و آن را تغییر می‌دهند. همان روابطی که زمانی به گونه‌ای روشمند آنان را ناتوان کرده بود. زنان امروز به این نتیجه رسیده‌اند که قدرت مستقل را با اتخاذ روش‌های منطقی چون اشتغال و پس‌انداز می‌توان کسب کرد. با تأمل در یافته‌ها می‌توان دریافت که تمایل به انجام دادن چیزهای باارزش یا مهم از طریق تلاش‌های خود فرد یا تمایل به برآورده کردن معیارهای برتری، بیانگر «انگیزه پیشرفت» در افراد است. به نظر می‌رسد که به طور متوسط زنان مشارکت‌کننده از میزان بالای انگیزش پیشرفت برخوردارند و به رشد و تحول لازم در جهت گسستن از وابستگی دست یافته‌اند، زیرا احساس شادی و رضایت‌مندی نسبت به پیشرفت در گفته‌های آنان آشکار است؛ مثلاً مشارکت‌کننده شماره ۳۳، متأهل، ۳۵ ساله و خانه‌دار ادعا می‌کند:

من بیشترین چیزی که توی پس‌انداز می‌بینیم همین که خانواده احساس کنه که اگر یک کار بزرگ می‌خوان انجام بدن، می‌شه از یک جایی شروع کرد. من فکر کنم می‌شه روی یک چیزی یا حتی فروش یک چیزی که قبلاً پس‌اندازش کردیم روی اون حساب کنیم و یک کار بزرگی رو انجام بدیم.

یافته‌ها نشان می‌دهند که زنان مشارکت‌کننده در این مطالعه درباره پیشرفت تصویرسازی منفی در ذهن خود ندارند. تصویرسازی منفی ممکن است در ترس از طرد اجتماعی یا نگرانی درباره حفظ زنانگی و انکار واقعیت موفقیت خود را نشان دهد که در اکثر مشارکت‌کنندگان چنین دیدگاهی به خود دیده نمی‌شود.

«احساس نیاز به استقلال»، همچون استقلال مالی و استقلال تصمیم‌گیری، نیز از دلایل مهمی است که انگیزه پس‌انداز را در زنان تقویت می‌کند. مشارکت‌کننده شماره ۲۰، معلم و ۵۷ ساله بر این باور است که:

پس‌انداز باعث نوعی حس اعتماد و استقلال در زنان می‌شه.

زنان به دنبال آن‌اند که به‌عنوان یک موجود مختار و خودآگاه بتوانند برای خود تصمیم بگیرند؛ یعنی موجودی مستقل و خودآیین باشند. حال در نظر می‌گیریم که فرد در اصل تصمیم‌گیری مستقل و خودآیین باشد و مانعی بر سر راه آزادی او در دنبال کردن آن تصمیم وجود ندارد، ولی ابزار و وسایل لازم را برای پیگیری اهدافش در اختیار ندارد. بر این اساس، باید گفت اگر حداقل منابع مادی در اختیار فاعل اخلاقی نباشد، در واقع تصمیم‌گیری مستقل و آزاد او بی‌ثمر خواهد شد و فاعلیت این فرد هیچ‌گاه بالفعل نخواهد شد. آنان به‌خوبی درک کرده‌اند یکی از این منابع پول و دسترسی به اقتصاد مالی است. نیرویی که به آنان فرصت‌هایی را می‌بخشد که مرتبط با مسیر دلخواه آینده آنان است.

از دیگر یافته‌های این بخش، «نیاز به احترام و تأیید شدن» است که زنان را به پس‌انداز تشویق کرده است. این امر موجب شده زنان به وسیله تصمیمات خود به‌عنوان پدیده‌ای شخصی و برخوردار از مرجعیت درونی، خود را محقق کنند. همچنین، در جامعه جدید با از بین رفتن عوامل و تکیه‌گاه‌هایی که در وجود دیگران تجسم می‌یافت، دوره عمر آدمی به صورت مسیری درمی‌آید که بیش از هر چیز به طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌های خود شخص مربوط می‌شود، لذا زنان کنش‌هایی را که به «احساس ایمنی با انگیزه احتیاط» منجر شود در برنامه زندگی خود قرار داده‌اند. پس‌انداز این امکان را به زنان می‌دهد که احساس امنیت-امنیت مالی و آینده‌ای- داشته باشند.

پیامدها و تأثیرات تمایل زنان به پس‌انداز

یکی از پیامدهای مهم و تأثیرات پس‌انداز برای زنان، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی بوده است. در اینجا دو نکته مهم نهفته است؛ یکی اینکه زنان توانسته‌اند در خانواده «جایگاهی برای تصمیم‌گیری‌های خانوادگی» پیدا کنند. این جایگاه بیانگر آن است که زن می‌تواند در تصمیم‌گیری مشارکت داشته باشد. نکته دیگر این است که زنان توانسته‌اند مشارکت خود را در حوزه‌های مختلف، با قدرت درآمدی و پس‌اندازی خود، جا بیندازند؛ یعنی فارغ از اولویت جایگاه تصمیم‌گیری یا مشارکت، نکته مهم توان پس‌انداز است که هر دو را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد؛ به طوری که هم به زنان جایگاه تصمیم‌گیری می‌دهد و هم جایگاه مشارکت. مشارکت‌کننده شماره ۱۳، دیپلم، ۴۷ ساله و مدیر مزون عروس می‌گوید

دوست دارم همه‌چیز زندگی مشارکتی باشه. من دوست ندارم هزینه زندگی‌م رو شخص دیگری تأمین کنه و من آدم منفعلی باشم.

مشارکت‌کننده شماره ۱۹، مجرد و ۳۴ ساله می‌گوید:

زمانی که انسان اختیار مالی نداره، نمی‌تونه در بسیاری از امور دخالت کنه. البته اصولاً به این شکله... به طور مسلم وقتی انسان قدرت مالی داشته باشه، می‌تونه در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی شرکت کنه. و الا باید فقط گوش بدی و تسلیم باشی.

مشارکت‌کننده شماره ۲۱، متأهل و ۵۰ ساله معتقد است:

مشارکت یعنی اینکه فرد دارای قدرت و اعتباره. توانمنده و می‌تونه نظر بده و این برای زنان فی‌نفسه ارزش داره.

مشارکت در اینجا خود را به چند جلوه نشان داده است. علاوه بر رسیدن به جایگاه مشارکت‌کننده، خود را به اشکال مشارکت در خریدهای سرمایه‌ای خانواده، مشارکت در هزینه‌های رفاهی و جاری خانواده، که از انواع پیامدهای پس‌انداز بوده است، نشان داده است. خریدهای سرمایه‌ای خانواده، چون نیاز به پول و سرمایه بیشتری دارند، زنان با پس‌انداز و

سرمایه‌گذاری خود علاوه بر اینکه خرید این‌ها را برای خانواده تسهیل می‌کنند، در وجه دیگر به لحاظ اقتصادی به توان تصمیم‌گیری، قدرت برابر و جایگاه خود در خانواده می‌افزایند. بالطبع وقتی زن به‌طور عملی در خانواده مشارکت می‌کند و نظر وی در کارها لحاظ می‌شود، این خود در چندین جنبه پیامدهایی دارد. این پیامدهای درهم‌تنیده دربرگیرنده مواردی چون احساس آزادی، اعتمادبه‌نفس، داشتن وجهه اجتماعی و رضایت‌مندی است که در یافته‌های این تحقیق همه آن‌ها به‌خوبی هویدا شدند.

استقلال مالی این فرصت را برای ایشان فراهم می‌کند که زنان هم اجازه تصمیم‌گیری داشته باشند و هم تصمیم خود را پیگیری کنند و در صورتی که این آزادی در تصمیم‌گیری و عملی کردن آن به شکل مستمر و متداوم برقرار باشد، به آنان هویت شخصی می‌دهد. این می‌تواند باعث کسب وجهه اجتماعی و اعتمادبه‌نفس و استقلال زنان نیز بشود. علاوه بر این، باعث رضایت‌مندی زنان از زندگی نیز می‌شود. این خویشن‌یابی همراه رضایت‌مندی از زندگی است. بنابراین، متعاقب این‌ها، زنان با کسب جایگاه تصمیم‌گیری و مشارکت در خانواده به کسب وجهه اجتماعی نیز نائل می‌شوند و همه این‌ها به افزایش اعتمادبه‌نفس و استقلال زنان منجر می‌شود. مشارکت‌کننده شماره ۱۴، متأهل، ۳۴ ساله و کارمند اظهار می‌کند:

وقتی من از لحاظ اقتصادی پولی رو داشته باشم، بالطبع اظهار نظر بیشتری می‌کنم و همسرم هم نظر مثبت‌تری داره.

همچنین مشارکت‌کننده شماره ۹، متأهل، ۲۹ ساله و کارمند بانک نیز می‌گوید:

اگر اصل پس‌انداز کردن استقلال مالی باشه، لاقلاً برای من که این‌طور بود و پس‌انداز می‌کنم تا از فرد دیگری پول نگیرم، مخصوصاً برای تحصیلاتم، قطعاً تأثیر دارد، چون اگر استقلال مالی نداشتم، نمی‌تونستم ادامه تحصیل بدم. استقلال مالی و تحصیلات برای من وجهه اجتماعی در پی داشت.

از این‌رو، یک ارتباط نزدیکی میان این موارد و خویشن‌یابی و رضایت‌مندی از زندگی برای زنان وجود دارد. در کنار رضایت‌مندی، احساس امنیت و خوشبختی نیز در زنان ایجاد می‌شود. «امنیت روانی» نیز مفهومی است که اغلب مشارکت‌کنندگان به آن اهتمام داشتند.

مشارکت‌کننده شماره ۲۸، کارشناس، ۲۱ ساله و کارمند شرکت خدمات کامپیوتری می‌گوید:

من فکر می‌کنم بزرگ‌ترین پس‌انداز اینه که زن در کارهای اقتصادی که در زندگی بوده در پس‌اندازهایی که دارن سهیمه. این باعث امنیت خاطر، پشتوانه اقتصادی و بهترین نوع پس‌اندازه.

همچنین مشارکت‌کننده شماره ۳۵، حسابدار و ۳۵ ساله می‌گوید:

پس‌انداز کردن امر مفید و نشانه دوراندیشی و صبره و با توجه به نظام اقتصادی پرتلاطم کنونی و تورم اقتصادی، پس‌انداز کردن چه از سوی زن و چه از سوی مرد می‌تونه برگ تضمینی برای بقای آرامش و رفاه خانواده باشه و در روزهای مبادا به کمک حفظ نظام خانواده بیاد.

زنان معتقدند پس‌انداز در بسط روابط و تعامل اجتماعی آن‌ها و دسترسی‌شان به انواع دیگری از منابع نظیر شبکه‌های اجتماعی مؤثر بوده است. این‌ها باعث می‌شود زنان بتوانند در جامعه حضور خود را اعلام کنند و در فعالیتهای مختلف عمومی جامعه مشارکت (مشارکت اجتماعی، مشارکت اقتصادی و...) کنند. از نظر مشارکت‌کننده شماره ۱۸، کارمند و ۴۳ ساله:

پس‌انداز زنان رو به استقلال مالی می‌رسونه و خانم‌هایی که استقلال مالی دارن، بهتر می‌تونن در جامعه حضور پیدا کنن و در امور اجتماعی شرکت کنن.

زنان همچنین متوجه نقش خود در «حل مشکلات و مدیریت بحران خانواده» شده‌اند. اینکه آنان قادرند درباره امور زندگی خود و فرزندانشان تصمیم بگیرند و نقشی فعال را در خانواده ایفا کنند بیانگر آن است که امروز مشارکت آنان در مسائل مهم کاملاً در خانواده به رسمیت شناخته شده است. زنان با قدرت پس‌اندازی خود می‌توانند با «مشارکت در هزینه‌های رفاهی و جاری خانواده» تا حدود زیادی مشکلات و مسائل اقتصادی و عاطفی خانواده را حل کنند. این پیامد مهم در کنار خود به «بهبود رفاه خانواده» می‌انجامد و می‌تواند در کنار خود، آینده فرزندان را نیز تأمین کند. درنهایت اینکه زنان برای تحرک اقتصادی و بهبود وضعیت اقتصادی و نغلتیدن دوباره در فقر، «برنامه‌ریزی عقلانی و افزایش فرهنگ صرفه‌جویی» را در برنامه‌های خود قرار داده‌اند؛ آنان به این نتیجه رسیدند که اگر می‌خواهند به چرخه فقر، که زنان در گذشته در آن فرو رفته‌اند، غلت نخورند، ناچارند در وضعیتی که به‌دست آورده‌اند تداوم یابند و صرفه‌جویی کلید اصلی این تداوم است.

نتیجه‌گیری

این مطالعه نشان می‌دهد زنان امروز با رسیدن به آگاهی لازم از خویشتن به جای فرار از دنیای اجتماعی پیرامون خود سعی در درگیر شدن با آن و اعمال کنترل بر آن را دارند؛ لذا از راه‌های مختلف دسترسی خود را به منابع قدرت برای درگیری پرمخاطره میسر می‌کنند. یکی از راه‌های آن‌ها برای دسترسی به قدرت پس‌انداز است.

برخی جامعه‌شناسان معتقدند که جنسیت یک متغیر قشربندی است که به دلیل ایجاد دسترسی نابرابر به منابع اقتصادی به‌وضوح بر آشفتگی روانی تأثیرگذار است. این واقعیت که محیط‌های اجتماعی و اقتصادی نقش مهمی در ایجاد فرصت‌های لازم برای پیشرفت و خویشتن‌یابی افراد ایفا می‌کند، غیر قابل چشم‌پوشی است. بنابراین، زنان پس‌انداز را شیوه‌ای برای ورود به محیط‌های اجتماعی و اقتصادی می‌دانند و بر تأثیر آن در کسب پایگاه اجتماعی، اقتصادی را تأکید می‌کنند. پایگاهی که به دستیابی به منابعی منجر می‌شود که نظارت بیشتری بر خود و اعضای خانواده داشته باشند. این امر به نوبه خود نه‌تنها به احساس بر خورداری از استقلال و اختیار فردی بیشتر منجر می‌شود، بلکه میزان آشفتگی روانی آنان را نیز کاهش

می‌دهد. بنابراین، زنان به دنبال بازشناسی نقش‌های مهم‌تری در خانواده و اجتماع هستند. آنان معتقدند کیفیت کمکی که می‌توانند به دیگران بکنند و دیگران به آنان بنمایند همگی بستگی به آن دارد که چقدر از موقعیت اجتماعی و اقتصادی بالاتر یا مساوی برخوردار باشند تا از طریق این فرصت‌ها، نفوذ و حمایت‌های عملی بیشتری را ارائه دهند یا دریافت کنند. نتایج این تحقیق نشان داد که انواع پس‌انداز زنان شامل پس‌انداز معکوس، کم‌مصرف کردن، مدیریت مصرف/ مصرف تدریجی، پس‌انداز تدریجی، به تعویق انداختن مصرف، تبدیل پس‌انداز به سرمایه و سرمایه‌گذاری‌های هدفمند بوده است. آن‌ها این پس‌انداز را در زمینه‌های دستیابی به نداشته‌ها/ رفع نیازهای ضروری و آینده، دسترسی بیشتر به امکانات رفاهی، هزینه‌کرد در نیازهای تفریحی با انگیزه بهبود شرایط زندگی، تأمین آینده فرزندان و رفاه خانواده، خریدهای عاطفی و احساسی، حمایت ابزاری خانواده، قرض‌دادن به خویشاوندان، خریدهای بزرگ و در نتیجه افزایش تدریجی ثروت خانواده و در نهایت تحصیلات فرزندان مصرف می‌کنند یا اختصاص می‌دهند.

زنان با پس‌انداز سعی می‌کنند سهمی عادلانه از آزادی و منابع را به خود اختصاص دهند و درصد دستیابی به حقوق خود هستند و از این گذر به فاعلیت اخلاقی خود جامعه عمل بپوشانند. در گفته‌های آنان به خوبی مشاهده می‌شود که به دنبال «هویت شخصی» هستند که در صورت نبود پاره‌ای شرایط و امکانات، به خطر می‌افتد. آنان پس‌انداز را امری می‌دانند که به آنان کمک می‌کند به‌عنوان یک موجود دارای کرامت، طرح زندگی مطلوبی را بریزند و آن را اجرا کنند؛ امری که به آنان «استقلال» و «آزادی» مستمر می‌بخشد و از داشتن «حق شخصی» و اعمال اراده آزاد، به‌ویژه در خانواده، حمایت می‌کند.

آنچه بیش از هر چیز آنان به دنبال آن هستند و پس‌انداز را نیز ابزاری برای به‌دست آوردن آن قرار می‌دهند، توانمند شدن بدون وابستگی است؛ اینکه در انتخاب‌های سرنوشت‌ساز در زندگی، در مواقع و مواضع خود، توانمند باشند؛ چیزی که قبلاً از آن‌ها دریغ می‌شده است. همچنین به‌دست آوردن قدرت کنترل زندگی شخصی خود در مقابل خانواده و جامعه است؛ قدرتی که به ایشان منزلت ببخشد.

بنابراین، عوامل گرایش زنان به پس‌انداز مواردی چون دستیابی به قدرت تصمیم‌گیری و روی پای خود ایستادن، احساس نیاز به ارتقای جایگاه خود در خانواده و اجتماع، کسب وجهه اجتماعی، احساس نیاز به قدرت و روی پای خود ایستادن، انگیزه پیشرفت، احساس نیاز به استقلال (مالی)، نیاز به احترام و تأیید شدن و احساس امنیت بوده است و پیامدهای پس‌انداز نیز بسط مشارکت در خانواده و اجتماع، کسب جایگاه در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی، کسب وجهه اجتماعی، افزایش اعتماد به نفس، استقلال مالی زنان، رضایت‌مندی از زندگی/ احساس خوشبختی، امنیت روانی، پیشرفت و رفاه خانواده، گسترش روابط و تعامل اجتماعی، حل مشکلات و مدیریت بحران خانواده و در نهایت برنامه‌ریزی عقلانی و افزایش فرهنگ صرفه‌جویی بودند.

منابع

- [۱] بلالی، اسماعیل؛ جعفری، راحله (۱۳۹۴). «مقایسه همسانی و ناهمسانی نگرش‌ها و رفتارهای اقتصادی زنان شاغل و غیرشاغل شهر همدان»، *مجله مطالعات راهبردی زنان*، ش ۶۷، ص ۱۵۷-۲۰۳.
- [۲] بیکر، واین ای؛ جیمرسون، جیسون بی (۱۳۷۴). «جامعه‌شناسی پول»، ترجمه محمدرضا عطائی، فرهنگ و توسعه، ش ۱۸، ص ۳۱-۳۶.
- [۳] پاسبانی، ابوالفضل؛ متوسلی، محمود (۱۳۹۱). «مصرف تظاهری در آرای توریستین وبلن و موضوع پس‌انداز»، *مجله تحقیقات اقتصادی*، ش ۹۸، ص ۲۰۵-۲۴۱.
- [۴] پیرایی و همکاران (۱۳۹۲). «عوامل تعیین‌کننده پس‌انداز خصوصی در ایران با تأکید بر نرخ واقعی ارز و محدودیت قرض»، فصل‌نامه سیاست‌های راهبردی و کلان، ش ۱، ص ۶۳-۹۲.
- [۵] جهانگیری، جهانگیر؛ کشافی‌نیا، وحید (۱۳۹۳). «بررسی جامعه‌شناختی مفهوم پول برای زنان در خانواده (مطالعه موردی: زنان متأهل شهر تبریز)»، *زن در توسعه و سیاست*، ش ۱۲، ص ۳۲۵-۳۴۴.
- [۶] صدرنبوی و همکاران (۱۳۸۹). «بررسی جامعه‌شناختی دلایل پس‌انداز کردن و شیوه‌های آن نزد مردم مشهد به روش رویش نظریه»، *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، ش ۴، ص ۱-۲۱.
- [۷] عبداللهی، عادل و همکاران (۱۳۹۵). «زمینه‌های اجتماعی- فرهنگی کنش‌های اقتصادی در میان زنان و پیامدهای آن»، *مجله مطالعات جامعه‌شناختی*، ش ۲۳، ص ۱۲۳-۱۴۱.
- [۸] علیرضائزاد، سهیلا؛ خاکپور، سحر (۱۳۹۴). «تحلیل جنسیتی هزینه‌کرد و پس‌انداز پول در خانواده‌های تهرانی»، *زن در توسعه و سیاست*، ش ۱۳، ص ۱۵۱-۱۷۰.
- [۹] فلیک، اووه (۱۳۸۷). *درآمدی بر تحقیق کیفی*، ترجمه هادی جلیلی، چ ۱، تهران: نی.
- [۱۰] مجتهد، احمد؛ کرمی، افشین (۱۳۸۲). «ارزیابی متغیرهای مؤثر بر رفتار پس‌انداز ملی در اقتصاد ایران»، فصل‌نامه پژوهش‌های بازرگانی، ش ۲۷، ص ۱-۲۸.
- [۱۱] مدنی لواسانی، شایسته؛ وثوقی، منصور (۱۳۹۳). «تبارشناسی معنای پس‌انداز زنانه»، فصل‌نامه تحقیقات فرهنگی ایران، ش ۷، ص ۷۵-۹۵.
- [۱۲] وبر، ماکس (۱۳۸۴). *اقتصاد و جامعه*، ترجمه عباس منوچهری، مهرداد ترابی‌نژاد و مصطفی عمادزاده، تهران: سمت.
- [۱۳] هوشمندی، حمید (۱۳۸۷). «بررسی عوامل مؤثر بر پس‌انداز ملی در ایران»، فصل‌نامه *مدلسازی اقتصادی*، ش ۲، ص ۱۷۷-۲۰۴.
- [14] Braun, V., Clarke, V. (2006). "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), PP 77-101.
- [15] Guest, G., Kathleen M. M., Emily E. N. (2012). *Applied Thematic Analysis*, SAGE Publications.
- [16] Zelizer, V. A. (1989). "The Social Meaning of Money Special Monies", *The American Journal of Sociology*, 95 (2), PP 342-377.